

SANTINA S. LEVEY, *Lace. A history*, London 1983, ss. 140, ryc. 500.

Bogato ilustrowana książka stanowi najlepszą historię europejskiego koronkarstwa od czasu klasycznej pracy Bury Palliser z 1865 r. Ogromna erudycja i znajomość technik koronkarskich pozwoliła autorce na nowe spojrzenie na tę gałąź artystycznego włókiennictwa. Autorka jest kierownikiem działu włókiennictwa i ubiorów w Victoria and Albert Museum w Londynie, korzystała też z wielu innych europejskich zbiorów i olbrzymiej ikonografii. S. M. Levey przesunęła w swej pracy początki koronkarstwa na początek XVI w. W starszych opracowaniach ukazywano na podstawie ikonografii wyroby koronkarskie z drugiej połowy XV w. Autorka zanalizowała szczegółowo te wczesne piętnastowieczne portrety, określając różne typy plecionek, innych wyrobów pasamoniczych czy wreszcie szytych, jakie na nich przedstawiono. Najstarszy wzornik koronkarski został wydrukowany w 1524 r. a zachowane wyroby prawdziwego koronkarstwa pochodzą także z tego okresu. Tak więc na podstawie analiz technologicznych na-

leży zerwać z poglądem, że koronkarstwo rozwinęło się wcześniej niż w początku XVI w. Jako prawdziwe koronkarstwo określa się oczywiście koronkę igłową, rozwinętą z hafciarstwa i koronki szytej, oraz klockową — wyłonioną z technik pasamoniczych.

W periodyzacji rozwoju koronkarstwa europejskiego autorka określa lata 1560—1620 jako wiek koronki igłowej, podczas gdy koronka klockowa triumfuje jej zdaniem dopiero pomiędzy rokiem 1620 a 1675. Tu można by dyskutować, czy istotnie koronka klockowa rozwinęła się tak późno, wobec masowej produkcji tak we Flandrii, jak w Mediolanie i Genui we wcześniejszym okresie. W każdym razie w pierwszym okresie przeważała koronka igłowa i można uzasadnić podział oparty na kryteriach technicznych. Mniej jasna jest dalsza periodyzacja, jako kryterium przyjmująca już tylko typ ornamentu w stylu barokowym (1650—1690), klasycznym (1690—1780) i neoklasycznym (1780—1815). Rozmowania autorki można bronić argumentem, że techniki wykształciły się wcześniej, a później następowały już tylko zmiany rozwiązań wzorniczych, zgodnie ze stylem panującym w danej epoce. Jednakże przyjmując taką podstawę periodyzacji, autorka pominęła takie ważne fakty jak: wprowadzenie tańszych koronek (np. *blondy*, *chantilly*) oraz używanie zastępczo tiulów (rozpowszechnione w XVIII w.). Podobnie, wyróżniając okres romantyzmu w ornamentacie koronkarskim (1810—1851), nie przyjęła jako podstawę periodyzacji rozpowszechnienia się wówczas koronki maszynowej, choć pisze o tym zjawisku. W latach 1851—1867 nastąpił nawrót do koronkarstwa ręcznego, wskrzeszenie produkcji w ośrodkach upadających i powstawania nowych. Okres lat 1867—1914, zdaniem S. M. Levey, cechują znaczne zmiany mody na różne typy koronek, nie poświęca mu zresztą większej uwagi.

W ramach podziałów chronologicznych autorka przedstawiła historię koronkarstwa zachodniej, południowej i po części północnej Europy. Odczuwa się brak informacji o koronkarstwie krajów bałkańskich (z wyjątkiem Dubrownika), oraz krajów Europy Środkowej i Wschodniej od Czech i Polski do Rosji. Autorka nie wykorzystwała nawet wydanych po francusku opracowań koronkarstwa węgierskiego. Cała wschodnia część Europy używająca tak metalowych jak i nicianych koronek znikła z jej pola widzenia, jakkolwiek uwzględniła ona różne typy metalowej i jedwabnej koronki w krajach Europy Zachodniej. Starła się natomiast wykorzystać opracowania historyków określające rozmiary produkcji koronek w przodujących ośrodkach. Nowoczesność ujęcia tematu zaznacza się także w omówieniu maszyn koronkarskich od 1764 r. i wyrobów przez nie produkowanych.

I. Turnau